

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
V 2014 10
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

ЛОГИЧКИ СУБЈЕКАТ У АКУЗАТИВУ У ШКОЛСКИМ ГРАМАТИКАМА

Апстракт: *Имајући у виду да се у различитим грамафикама и у неким стручним радовима који се наслањају на ње грамафичке логички субјекат у реченици поједино дефинише, па се исте фрекше понављају и у истовим знања којим се проверавају ученичка постигнућа на такмичењима ученика, одлучили смо да у јредној форми покажемо како се логички субјекат тумачи у различитим школским грамафикама. Наравно, коментарисане су и природе начињених фрешака у случајевима поједино тумачења логичкој субјекта.*

Кључне ријечи: *логички субјекат, грамафички субјекат, школска грамафика.*

Пошто су у школским грамафикама српског, раније српскохрватског/хрватског српског/хрватског језика многи садржаји попут творбе презента, објекатских реченица, творбе ријечи и сл. различито дефинисани те то често изазива многе недоумице у наставној пракси, овдје ћемо покушати представити још један проблем који је у појединим грамафикама погрешно представљен, а ријеч је о логичком субјекту у акузативу.

1. Како је логички субјекат у акузативу представљен и објашњен посматраћемо у следећим грамафикама: др Јован Вуковић (Вуковић 1958), *Грамафика српскохрватској језика за 7. разред осмојодушње школе*; др Јован Вуковић (Вуковић 1962), *Грамафика српскохрватској језика за 8. разред основне школе*; др Радомир Алексић, Милија Станић (Алексић, Станић 1958), *Грамафика српскохрватској језика за 8. разред осмојодушње школе*; Милош Ковачевић, Бранко Савић (Ковачевић, Савић 2003), *Српски језик и култура изражавања за 8. разред*; Милош Ковачевић, Бранко Савић (Ковачевић, Савић 2003а), *Српски језик и култура изражавања за 9. разред*; М. Стевановић (Стевановић 1966), *Грамафика српскохрватској језика за више разреде гимназије*; М. Миновић, М. Ајановић (Миновић, Ајановић 1989), *Српскохрватски/хрватскохрватски језик*; Радоје Симић (Симић 1996), *Српска грамафика за средње школе – синтакса*; Живојин

Станојчић, Љубомир Поповић (Станојчић, Поповић 1992), *Грамафика српској језика – уџбеник за 1, 2, 3. и 4. разред средње школе*; М. Ковачевић, Ч. Ребић, Ј. Баотић, М. Окука, (Ковачевић и др. 1991); *Наш језик за 3. разред средњих школа*, ИП „Свјетлост“ ДД Завод за уџбенике и наставна средства, Сарајево; Брабец, Хрсте, Живковић (Брабец, Хрсте, Живковић 1961), *Грамафика хрватскохрватској језика*, IV прерађено издање, Школска књига, Загреб; Иво Прањковић (Прањковић 1995), *Синтакса хрватској језика за 3. разред гимназије*; Јосип Силић (Силић 1995), *Морфологија хрватској језика за 1. разред гимназије*; Предраг Пипер и Иван Клајн (Пипер, Клајн 2013), *Нормативна грамафика српској језика*.

1. Логички субјекат као посебна врста субјекта је појмовно дефинисан на скоро идентичан начин у свим грамафикама: „Али субјекат може стајати и у неком другом падежу – у генитиву, дативу или акузативу, на примјер: Нема више летњих врућина. – Није ми хладно, итд. Овакав субјекат који не стоји у номинативу, зове се *логички субјекат*“ (Алексић, Станић 1958: 5); „Када не можемо добити субјекат у номинативу, а знамо о чему се у реченици говори, онда можемо лако закључити да реченица нема грамафичког субјекта. Субјекат овдје распознајемо по смислу, јер знамо о чему се говори. Субјекат који распознајемо по смислу у реченици која нема грамафи-

чког субјекта називамо *логички субјекат*. [...] Логички субјекат може стајати у *јенијиву*, *дајиву* и у *акузативу*.“ (Вуковић 1958: 111–112); „Субјекат који није исказан обликом номинатива, већ обликом неког другог падежа назива се *логички субјекат*. Логички субјекат се у реченици препознаје *по смислу* (*по логички*). Логички субјекат у српском језику може бити или у *јенијиву*, или у *дајиву* или у *акузативу*. Понекад се логички субјекат уз преобликовање реченице може претворити у граматички субјекат, као на примјер:

логички субјекат	граматички субјекат
Нема је.	<i>Она</i> не постоји.
<i>Свјетла</i> ће нестати ускоро.	<i>Свјетло</i> ће нестати ускоро.
<i>Ивану</i> није добро.	<i>Иван</i> није добро.
<i>Њему</i> је пријатно.	<i>Он</i> се осјећа пријатно.
Стид <i>ја</i> је.	<i>Он</i> се стиди.

Запамти! Предикат уз који долази логички субјекат може бити само у облику *шрећеи лица једнине средњеи рода*.“ (Ковачевић, Савић 2003а: 26–27); „[...] у сличним примјерима, у којима граматички нема субјекта, јер појам коме се приписује оно што се предикатом о њему износи – у њима не стоји у облику номинатива, већ у неком зависном падежу (генитиву, дативу или акузативу). Овакве реченице су формално без субјекта. И субјекат се у њима не може добити као одговор на питање састављено од упитне заменице *ко* или *шита* и облика предиката, како се добија граматички субјекат, тј. субјекат у номинативу. Али по смислу, лако можемо погодити да је: Стид *ја* је = Он се стиди; *Баби* се снило = Баба је снила; *Човека* може нестати у тренутку = Човек може нестати у тренутку, итд.; да су по смислу субјекти: *ја* (акузатив), *баби* (датив), *човека* (генитив), иако граматички субјекат може бити само у номинативу. У овим и у другим овде наведеним и сл. реченицама ми по смислу, по логици, можемо одредити њихове субјекте, које зато и зовемо логичким субјектима.“ (Стевановић 1966: 277–278); „Субјекат

може бити обиљежен *јенијивом*, *дајивом* или *акузативом*, али само у безличним (имперсоналним) реченицама. Такав субјекат одређује се по смислу. Он не конгруира с предикатом и зове се **логички субјекат**.“ (Ковачевић и др. 1991: 58); „Облици логичког субјекта (акузатив, датив и генитив) указују на семантички тип радње која се тиче логичког субјекта.“ (Станојчић, Поповић 1992: 270); „Међутим, субјекат може бити и у неком другом, тзв. зависном падежу. Такав субјекат назива се логички. Њега одређујемо по смислу.“ (Миновић, Ајановић 1989: 209); „Понекад стоји ријеч о којој се говори у зависном падежу, а не у номинативу. Ту нам казује смисао, логика, која је ријеч субјект, зато га зовемо **логички субјект**“ (Брабец, Храсте, Живковић 1961: 193).

У *Нормативној граматичкој српској језика* (Пипер, Клајн 2013) као примарни термин за логички субјекат се користи термин *семантички субјекат*. „Семантички субјекат као именица, замјеница или именичка синтагма која означава извор радње или носиоца ситуације, али која није у номинативу, може бити у једном од сљедећих падежа. (а) генитив [...], (б) датив [...] и (в) акузатив [...]“ (Пипер, Клајн 2013: 299).

У неким граматикама као код Прањковића и Симића (1995, 1996) логички субјекат није посебно појмовно дефинисан.

2. Логички субјекат са низом конкретних примјера у школским, а и у свим другим граматикама, обрађује се и у оквиру синтаксе падежа. Ми ћемо овдје илустровати само како је у оквиру синтаксе падежа представљен **логички субјекат у акузативу** из једноставног разлога *шито се у јојединим граматичкама као илустрација за овај облик логичкој субјектша наводе јојрешни јримјери*.

Ево како то у граматикама изгледа.

а) „Посебно треба поменути да понекад акузатив може бити логички субјекат у реченици:

- Нешто *ме* је заболела глава.
- *Душана* је било стид што није послушао мајку.“ (Алексић, Станић 1958: 46)

б) „Познато нам је већ да, осим генитива и датива, и акузатив може бити логички субјекат у реченици:

- Стид *ја* је било да одмах призна своју кривицу.
- Срам ће *вас* бити пред родитељима ако не покажете добар успјех.“ (Вуковић 1962: 25)

в) „Основно значење акузатива без приједлога јесте: [...] (9) *Значење носиоца физичкој или психолошкој стања. Мајку* жига у леђима. Срамота *ја* је. ФУНКЦИЈА: овакав акузатив без приједлога има функцију логичког субјекта“ (Ковачевић, Савић 2003а: 88).

г) „Понекад у акузативу може стајати и логички субјекат. То је најчешће у оним случајевима кад се овај падеж употребљава уз именице: *страх, срам, срамота, стид, воља, жеља, брија* и сл. У оваквим примјерима логичким субјектом у акузативу означава се лице на које се односи осјећање изражено наведеним именицама. Примјери: *Страх ме* је остати овдје. – (Разлог.) – *Срамота ме* је што се то догодило. – (Разлог.)“ (Миновић, Ајановић 1989: 265).

д) „Но има један такав акузатив уз **непријелазне глаголе** (глаголе са којих радња не прелази на предмет). То је акузатив типа *Боли ме глава*. Сличан му је акузатив у (бесубјекатским) реченицама (којима се изриче какво осјећање) типа *Страх ме је*“ (Силић 1995: 31).

ђ) „Акузатив у функцији субјекта означава да је садржај именичке речи обухваћен садржајем предиката:

- *Баку* је радовало што смо дошли.
- *Брине ме* да их још нема“ (Симић 1996: 188).

е) Говорећи о реченицама са логичким субјектом у дативу и акузативу и о именичким јединицама с именичком конституентском вриједношћу *А*. Поповић наводи примјере, **али иојрешне**, за логички субјекат: „*Ивана и Тању* је страх. *Јасну* је болео зуб. *Марка* сврби нос.“ (Станојчић, Поповић 1992: 242) и „*Јасну боли глава*“ (Станојчић, Поповић 1992: 268).

ж) „У реченици *Необично ју је стид* субјекат је у акузативу, а по смислу видимо да реченица значи *Она се необично стици*, тј. да је субјекат *она* (дакле, *ју*, прим. Р. Р. А.)“ (Брабец, Храсте, Живковић 1961: 193).

з) У *Нормативној грамаишци српској језика* сусрећемо понегадје тачне примјере за логички, или како се овдје означава, за семантички субјекат како и слиједи: „(в) Акузатив, уз *бисти* са именицом или уз неке глаголе који изражавају субјективно (најчешће негативно) осјећање, нпр.

(16) Све *нас* је страх.

(17) Срам нека *их* буде.

(18) Зашто није дошао? – *Мрзело ја* је.“ (Пипер, Клајн 2013: 298), али и потпуно погрешне примјере као нпр. „(85) *Ану* плаши могућа повреда.“ (Пипер, Клајн 2013: 374) што је потпуно идентичан случај као и у граматици Станојчића и Поповића (1992: 378).

и) Слични, наравно, погрешни примјери за логички субјекат у акузативу (код Пипера, Клајн 2013: 374, Станојчић, Поповић 1992: 268) сусрећу се и код неких других аутора као што су Добрила Летић и Милан Шилић, а затим Милија и Мирјана Николић те Момир Секулић и Милија Николић (в. Ковачевић 1999: 241–285).

3. Да су примјери наведени код Станојчића и Поповића, а затим код Пипера и Клајна, па и у неким другим сличним случајевима, заиста погрешни свједоче и научни ставови које у својим расправама у вези с наведеним типовима грешака, износи у више наврата Милош Ковачевић. Те ставове доносимо како и слиједи: „Тако ће аутори (Момир Секулић и Милија Николић, прим. Р. Р. А.) на стр. 18. у примјеру *Баку боле ноје* утврдити да је *баку* ’логички субјекат у акузативу’ и да га можемо ’заменити граматичким субјектом ако се промени конструкција реченице’: *Бака осећа болове у нојама. Свему томе противрјечи основно правило за идентификацију субјекта које каже да номинативни облик који није у склопу именског предиката нужно преузима функцију граматичког субјекта реченице, а то је овдје именица ноје* (Подвукао Р. Р. А.). Ако аутори не знају падеже нити разликују врсте

субјеката, како очекивати да то од њих (из њиховог удбеника) науче ученици или наставници!?” (Ковачевић 1999: 249).

Овдје слиједи још неколико практичних илустрација погрешног разумијевања логичког субјекта.

У *Нормативној граматици српског језика* аутори су се, бар када је ријеч о логичком субјекту, потпуно запетљали не само у погрешним примјерима него и у самом одређењу *логичког*, или како они кажу *семантичког* субјекта. Иако сви, али ама баш сви, аутори граматика српског језика тврде да *логички субјекат* *стоји само, и искључиво само у именствима, дајиву и акузативу*, Пипер и Клајн тврде, наравно погрешно, и следеће: „[...] семантички (Дакле, логички, прим. Р. Р. Л.) субјекат [...] може, али не мора бити у номинативу“ (2013: 297).

Неколико редова ниже, у истом параграфу „§ 768“, објашњавајући односе граматичког и логичког, односно семантичког, субјекта као довољну илустрацију наводе *пасивну реченичну конструкцију* занемарујући да је у пасивним реченичним конструкцијама однос објекта и субјекта врло специфичан и да се управо због тога оне не могу наводити као типични примјери за било коју врсту субјекта. Овдје се заборавља и чињеница да када се наведена пасивна реченица *Рјешење је написано од стране надлежне органа* врати у активну форму, синтагма *надлежни орган* аутоматски постаје *граматички субјекат* у *номинативу*, а именица *рјешење* постаје *ближи објекат* у *акузативу* (*Надлежни орган* је написао *рјешење*).

У другом случају исти аутори занемарују да су само мало раније у истој овој граматици потврдили да субјекат (граматички, прим. Р. Р. Л.) „има облик именице или именичке синтагме у номинативу“ (Пипер, Клајн 2013: 296) па тврде да је у примјеру „(85) *Ану* плаши могућа повреда.“ (Пипер, Клајн 2013: 374) именица *Ану* семантички, односно логички субјекат, а занемарују да је синтагма *могућа повреда* баш у *номинативу* и *то* у *функцији граматичког субјекта* док је облик *Ану* *ближи, акузативни објекат*. Још к томе у овом случају је *Ана* и *ширилица* *свраха* од *могуће повреде*.

Наведени примјери су потпуно довољни за илустрацију погрешног разумијевања логичког субјекта у акузативу у поменутој граматици.

А Предраг Пипер прави грешке и у претходној великој студији *Синтакса савременог српског језика: прости реченица* коју је он сачинио са групом аутора (П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић). У поменутој студији су посебно занимљиве материјалне грешке везане баш за *логички субјекат*, за *објекат*, за *предикат* и за још многе реченичне функције о чему детаљно пише Милош Ковачевић у исцрпној анализи дотичне студије (Ковачевић 2005: 791) па онда и није чудо што се исти пропусти јављају и у *Нормативној граматици српског језика*.

Иако у *Граматици српског језика за 1, 2, 3. и 4. разред средњих школа* Станојчић и Поповић само кратко одређују логички субјекат (Станојчић, Поповић, 1992: 242 и 1992: 270), јасно је да га и теоријски, и у примјерима потпуно погрешно посматрају. Наиме, аутори су помијешали граматичку и комуникативну анализу текста не водећи рачуна о томе да реченица као комуникативна јединица нема субјекат и предикат него *тему* и *рему*, а то сигурно није исто. Отуда, наравно неоправдано, дајући приоритет „семантичкој и информативној перспективи реченице“ (Станојчић, Поповић 1992: 242) долазе и до погрешних закључака и доносе погрешне примјере за логички субјекат. Аутори (Станојчић, Поповић 1992: 242, 270) не воде рачуна да су именички облици у *наведеним реченицама* (*свраха, зуб, нос, лава, рука*) г р а м а т и ч к и субјекти у номинативу, а именице (*Марка, Ивана, Тања, Јасну*) б л и ж и објекти у акузативу па онда и нема мјеста мудровању и нагађању везаном за *семантичку* и *информативну персијективну реченицу*.

Овдје је још нешто нејасно. Како то да ове грешке до сада нису исправљене иако је више пута и на научним скуповима, и у часописима указивано баш на природу тих и сличних грешака (в. нпр. Ковачевић 1999; Ковачевић 2005 и Лаловић 2007).

4. Из напријед наведених ставова преузетих из најзначајнијих граматики српског језика може се закључити следеће:

– У свим граматицима које су употребљаване или се употребљавају на српском језичком простору логички субјекат је скоро идентично дефинисан уз напомену да је то најјасније и најобухватније изражено у Ковачевић, Савић (2003), Ковачевић, Савић (2003а) и Ковачевић (1991).

– Логички субјекат није до краја коректно дефинисан у двије граматики и то: Станојчић, Поповић (1992) и Пипер, Клајн (2013).

– У већини граматики су примјери за логички субјекат у акузативу коректно одабрани, осим у Станојчић, Поповић (1992) и Пипер, Клајн (2013), па и у Силић (1995: 31).

– Неопходно је да Друштво наставника српског језика и у Србији и у Републици Српској заједно са катедрама за српски језик, поведе ефикасну активност како би се у свим уџбеницима за српски језик који су намијењени за ученике и ОШ, и СШ, али и у литератури за студенте српског језика и књижевности овакве и сличне грешке елиминисале.

Литература

1. Алексић, др Радомир и Милија Станић (1958), *Грамаџика српскохрватској језика за 8. разред осмојодиише школе*, Београд.
2. Брабец, Иван, Мате Храсте и Сретен Живковић (1961), *Грамаџика хрватскохрватској језика, IV ирерађено издање*, Загреб: Школска књига.
3. Вуковић, др Јован (1958), *Грамаџика српскохрватској језика за 7. разред осмојодиише школе*, Сарајево.
4. Вуковић, др Јован (1962), *Грамаџика српскохрватској језика за 8. разред основне школе*, Сарајево.
5. Ковачевић, Милош (1999), *У одбрану језика српској – и даље*, Београд.
6. Ковачевић, Милош и Бранко Савић (2003), *Српски језик и кулџура изражавања за 8. разред*, Српско Сарајево: ЗУНС.
7. Ковачевић, Милош и Бранко Савић (2003а), *Српски језик и кулџура изражавања за 9. разред*, Српско Сарајево: ЗУНС.
8. Ковачевић, М., Ч. Ребић, Ј. Баотић, М. Окука (1991), *Наш језик за 3. разред средњих школа*, Сарајево: ИП „Свјетлост“ ДД Завод за уџбенике и наставна средства.
9. Ковачевић, Милош (2005), „Тотални грамаџички промашај“, *Српски језик*, бр. X/1–2, Београд.
10. Лаловић, Раде (2007), „О неким материјалним грешкама у школским граматицима“, *Зборник радова „125 јодина високој образовања у БиХ“*, Источно Сарајево: Филозофски факултет.
11. Миновић, М., М. Ајановић (1989), *Српскохрватској/хрватскохрватској језик*, Сарајево.
12. Силић, Јосип (1995), *Морфолоџија хрватској језика за 1. разред имназије*, Загреб.
13. Симић, Радоје (1996), *Српска ирамаџика за средње школе – синџакса*, Београд.
14. Станојчић, Живојин и Љубомир Поповић (1992), *Грамаџика српској језика – уџбеник за 1, 2, 3. и 4. разред средње школе*, Београд.
15. Стевановић, М. (1966), *Грамаџика српскохрватској језика за више разреде имназије*, Цетиње: Обод.
16. Пипер, Предраг и Иван Клајн (2013), *Нормативна ирамаџика српској језика*, Нови Сад: Матица српска.
17. Прањковић, Иво (1995), *Синџакса хрватској језика за 3. разред имназије*, Загреб.
18. Савић, Милица М. (2013), „Модели просте реченице с обзиром на типове субјеката у настави српског језика“, *Методички видици*, бр. 4, интернет, доступно на www.epub.digitalnabiblioteka.tk/index.php/MV/article/.../681

LOGICAL SUBJECT IN THE ACCUSATIVE IN GRAMMAR

Summary

Bearing in mind various grammar books and some research papers which rely on grammar, the logical subject in a sentence is erroneously defined, which prevents students to show better results in contests. We decided to show the logical subject in a clear form and its interpretation in different grammar books. Of course, we also made a comment on the nature of those mistakes and their misinterpretation of the logical subject.

r.lalovic@rpz-rs.org